

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.3.37](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.3.37)

УДК 330.1; 37.07:005.4

*Є. Б. Хаустова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ*

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Y. B. Khaustova
Ph.D (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Audit,
Kyiv National University of Technologies and Design*

CAPITALIZATION OF INTELLECTUAL ACTIVITY AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Аналіз наукових джерел показав існування різних підходів до пояснень сутності капіталізації. В запропонованій схемі капіталізація інтелектуальної діяльності виступає інструментом розвитку інтелектуального капіталу закладу вищої освіти (ЗВО). Тому оцінка можливостей використання наявних активів (їх обсягів) та результатів такого використання (додаткової вартості) дозволяє визначити рівень використання капіталу, тобто фактичний рівень його розвитку. При цьому зміна обсягів та результатів використання активів несе із собою зміну можливостей реалізації поставлених цілей діяльності, а значить зміну рівня використання капіталу або його розвитку, що також потребує проведення відповідної оцінки.

Відмінності в напрямках та загальні принципи розвитку інтелектуального капіталу привідних класичних університетів України стали підставою для побудувати структурно-логічної схеми процесу розвитку інтелектуального капіталу ЗВО. Дана схема сформована, виходячи з особливостей та значення прямої та зворотньої капіталізації. Враховуючи мету капіталізації, а саме максимізація суспільної цінності власних та залучених інтелектуальних активів за результатами збільшення впливу ЗВО на науково-технічний та соціально-економічний розвиток суспільства (країни, регіону, міста), було позначено місце трансферу технологій та трансферу професійно-освітніх знань у взаємопов'язаному відновленні та нарощуванні інтелектуальних людських активів, активів відносин, інноваційних, інформаційних та процесних активів в ході освітньої та наукової діяльності.

The analysis of scientific sources has shown the existence of different approaches to explaining the essence of capitalization. In the proposed scheme, the capitalization of intellectual activity acts as an instrument for the development of intellectual capital of the institution of higher education (IHE). Therefore, estimating the possibilities of using available assets (their volumes) and the results of such use (value added) allows us to determine the level of capital use, that is, the actual level of its development. At the same time, the change in the volumes and results of the use of assets entails a

change in the possibilities of realization of the set goals of activity, and thus the change in the level of use of capital or its development, which also requires an assessment.

Differences in directions and general principles of intellectual capital development of driving classical universities of Ukraine became the basis for constructing a structural and logical scheme of the development of intellectual capital of the IHE. This scheme is based on the features and values of direct and reverse capitalization. Taking into account the goal of capitalization, namely, maximizing the social value of own and attracted intellectual assets as a result of the increase of the impact of the IHE on the scientific and technical and socio-economic development of society (country, region, city), the place of transfer of technologies and transfer of vocational and educational knowledge in mutual The restoration and growth of intellectual human assets, assets of relationships, innovative, informational and process assets in the course of educational and scientific activities.

The structural and logical scheme of the process of development of intellectual capital IHE reflects the effect of the law of accumulation of capital, which requires a proportional reproduction of intellectual human capital, capital relations and organizational capital (information and process), which is ensured by a sufficient level of productivity of intellectual labor (wages) and increased opportunities for self-realization of them as carriers of specific knowledge, on the one hand, and a sufficient level of innovation in the activity of the IHE for the fulfillment of its social mission in the conditions of merging intellectual and financial capital, on the other hand.

Ключові слова: інтелектуальний капітал; інтелектуальних активів; капіталізація інтелектуальної діяльності; розвиток інтелектуального капіталу; заклади вищої освіти.

Keywords: intellectual capital; intellectual assets; capitalization of intellectual activity; development of intellectual capital; institutions of higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На межі XX та XXI століть управління інвестиціями наштовхнулось на проблеми в оцінці інтелектуальних капіталів (невідчутних, нематеріальних, інтелектуальних активів), які між іншим приносили суттєвий дохід компаніям (організаціям). Проблеми ринкової оцінки таких капіталів були обумовлені непередбачуваними змінами рівня доходів від їх використання, який коливався в досить значному інтервалі. Різке падіння доходності (корисності, прибутковості), а з нею й вартості ринкового капіталу призвели до кризи в розрахунках з повернення інвестицій, у тому числі банківських кредитів, які видавались під ринковий капітал. Тому в економічній науковій спільноті останні десятиліття спостерігається повернення інтересу до досліджень механізму нагромадження капіталу та його оцінки, формування на цій основі конкурентоспроможності та адаптивності, аналізу структурних аспектів нагромадження капіталів (за видами капіталізації), зокрема сутності економічної категорії «капіталізація знань», змісту капіталізації результатів інтелектуальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Про неможливість досягти економічного зростання (сталого розвитку – *прим. автора*) без капіталізації або нагромадження капіталу йде мова в головній праці К. Маркса [1, с.252]. В його розумінні термін капіталізація означає реінвестування отриманого прибутку, тобто перетворення прибутку в додатковий капітал. Дане визначення капіталізації характеризує її як циклічне явище.

Сучасні трактування капіталізації, крім перетворення додаткової вартості в капітал, додалися такими її визначеннями: оцінка цінності (вартості) майна за принесеним ним економічними вигодами (за доходністю, корисністю, цінністю); використання доходу на розширення підприємства; віднесення витрат на приріст капіталних активів та включення до розрахунку фінансового результату наступних звітних періодів через нарахування амортизації [2, с.248; 3; 4]. Однак особливості процесу капіталізації не розглядається в сучасній економічній науці як інструмент розвитку інтелектуального капіталу з визначенням відповідних етапів та закономірностей [5; 6].

Мета статті. Багатогранність поняття «капіталізація» зумовлена об'єктивним зв'язком цього явища з соціально-економічним середовищем. Тому мета даного дослідження полягало у виокремленні різних проявів цього явища з позицій розвитку інтелектуального капіталу на прикладі закладів вищої освіти (ЗВО).

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальна схема капіталізації інтелектуальної діяльності в процесі розвитку інтелектуального капіталу ЗВО зображена на рис.1. Процес капіталізації інтелектуальної діяльності починається з визначення цілей та стратегії ЗВО для освітньої та наукової діяльності з розробкою відповідних заходів та показників виконання. Останні складаються в залежності від оціночних показників наявних інтелектуальних ресурсів/власних та залучених активів.

Рис. 1. Загальна схема капіталізації інтелектуальної діяльності в процесі розвитку інтелектуального капіталу ЗВО
(розроблено автором)

Саме тому значення набуває оцінювання можливостей здійснення та розвитку інтелектуальної діяльності за умов використання відповідно наявних та нових (додаткових) інтелектуальних ресурсів/власних та залучених активів. За даними оцінки наявних ресурсів та активів визначається фактичний рівень розвитку інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу ЗВО, а на підставі оцінювання, крім наявний, нових ресурсів та активів — прогнозний рівень розвитку відповідно потенціалу та капіталу. Фактичний рівень розвитку потенціалу та капіталу може бути достатнім та недостатнім для реалізації поставлених цілей та обраних стратегій діяльності ЗВО.

Якщо рівень достатній, то використання наявних інтелектуальних активів/ресурсів в ході інтелектуальної діяльності призводить до відновлення використаних активів/ресурсів та появи додаткової вартості у вигляді: нових інтелектуальних активів, інтелектуального продукту та фінансового результату, на що, власне, і направлений механізм прямої капіталізації. Так, в процесі прямої капіталізації створення нових активів (особистих знань та досвіду НПП,) призводить до зміни залученого інтелектуального капіталу, а отримання фінансового результату — до зміни власного фінансового капіталу ЗВО.

Якщо рівень розвитку інтелектуального капіталу виявляється недостатнім, то його підвищення можливо за рахунок залучення нових інтелектуальних активів, що в інноваційних структурах відкритого типу не стає проблематичним. Або за рахунок придбання власних інтелектуальних активів/ресурсів шляхом перетворення фінансового капіталу в інтелектуальний (зворотня капіталізації фінансового результату, у т. ч. від інтелектуальної діяльності).

Якщо рівень виявляється недостатнім, а заклад має час на самостійне створення власних активів або перетворення власних ресурсів в активи, то в результаті прямої капіталізації може відбуватися збільшення інтелектуальних активів. Як наслідок, можна очікувати підвищення фактичного рівня розвитку інтелектуального капіталу, що вже буде відповідати визначеним цілям та стратегіям діяльності ЗВО.

Пряма капіталізація пов'язана в основному із здійсненням інтелектуальної діяльності та нарощуванням змінної частини інтелектуального капіталу: залученого людського капіталу та залученого внутрішнього капіталу відносин. Тоді як зворотня капіталізація пов'язана із цільспрованим розвитком інтелектуальної діяльності та нарощуванням головним чином постійної частини інтелектуального капіталу, а саме власного організаційного капіталу (інноваційного, інформаційного та процесного). Капіталізація за своєю суттю є процесом розвитку капіталів (його нарощування та перетворення з однієї форми в іншу). Тому оцінка можливостей використання наявних активів (їх обсягів) та результатів такого використання (додаткової вартості) дозволяє визначити рівень використання капіталу, тобто фактичний рівень його розвитку. При цьому зміна обсягів та результатів використання активів несе із собою зміну можливостей реалізації поставлених цілей діяльності, а значить зміну рівня використання капіталів або їх розвитку, що також потребує проведення відповідної оцінки.

Відмінності в напрямках розвитку інтелектуального капіталу та його захисту серед привідних класичних університетів України можна пояснити різними цілями та можливостями у забезпеченні такого розвитку, у т. ч. фінансовими, різними масштабами та філософією розвитку освітньої та наукової діяльності, відмінностями в соціально-економічній ситуації в країні на дату складання документів. Вищезазначене надало можливість побудувати логічну схему процесу такого розвитку (рис.2). Дана схема сформована, виходячи з особливостей та значення прямої та зворотньої капіталізації інтелектуальній діяльності ЗВО для процесу формування та розвитку його інтелектуального капіталу. Враховуючи мету капіталізації, а саме максимізація суспільної цінності власних та залучених інтелектуальних активів за результатами збільшення впливу ЗВО на науково-технічний та соціально-економічний розвиток суспільства (країни, регіону, міста), було позначено місце трансферу технологій та трансферу професійно-освітніх знань у взаємопов'язаному відновленні та нарощуванні інтелектуальних людських активів, активів відносин, інноваційних, інформаційних та процесних активів в ході освітньої та наукової діяльності.

Рис. 2. Структурно-логічна схема розвитку інтелектуального капіталу ЗВО в умовах зрощення з фінансовим капіталом та розбудови системи інноваційного розвитку (розроблено автором)

Саме в інноваційному середовищі відкритих структур (наукових парках, науково-дослідних центрах та

лабораторіях спільного використання) через залучення науковців (дослідників-практиків) та молодих вчених (студентів) до реалізації інноваційних проектів або вирішення визначеної науково-практичної задачі під час комерційного трансферу технологій та некомерційного трансферу професійних знань відбувається пряма капіталізація. Важливість останньої полягає не тільки в отриманні фінансових результатів (роялті від продажу інноваційних продуктів, дивідендів від участі в інноваційних проектах) та власних інноваційних активів (патентів), але і в нарощуванні залучених інтелектуальних людських активів (нових професійних знань) НПП, які у подальшому в процесі комерційного трансферу освітніх знань також капіталізуються.

В свою чергу така пряма капіталізація характеризується для ЗВО значно більшим фінансовим результатом поряд із нарощуванням інтелектуальних людських активів (знань та досвіду НПП), інформаційних та процесних активів (методичних та навчальних матеріалів, засобів навчального процесу тощо).

Залишається зазначити, що чим більше обсяги трансферу технологій та відповідно професійних знань, тобто чим продуктивніше співпраця учасників від різних науково-освітніх організацій та промислових підприємств у відкритих інноваційних структурах, тим значно більшими можна очікувати обсяги трансферу освітніх знань, якість освітньої діяльності та вищої освіти. Поряд із вже вказаними результатами прямої капіталізації в ході трансферу освітніх знань з'являються інші залучені інтелектуальні активи та ресурси, важливість яких як економічних факторів було з'ясовано відносно нещодавно, а саме активи відносин (нові колективні знання у вигляді нових зв'язків та каналів інформації, поява яких тягне за собою позитивну динаміку кількості укладених угод на надання освітніх та науково-дослідницьких послуг, угод (франшизних, ліцензійних), в отриманні державних та приватних грантів, в надходженнях до благодійних та ендавмент-фондів) та ресурси відносин у вигляді академічної (ділової) репутації ЗВО та окремих його структур (готовності замовників освітніх послуг, інших партнерів та контрагентів до співпраці за будь-яких умов) та незареєстрованого бренду (широкого визнання та високого рівень емоційної довіри серед значного кола потенційних замовників та партнерів).

За таких обставин розробка оціночних показників інтелектуальних активів та оцінювання за їх допомогою можливостей ведення та розвитку інтелектуальної діяльності дозволяє контролювати виконання стратегічних цілей та заходів за окремими напрямками. При цьому оцінювання можливостей від використання наявних інтелектуальних активів дозволяє визначити рівень розвитку інтелектуального капіталу, зокрема за його складовими, що слугує в свою чергу орієнтиром у встановленні напрямів його розвитку.

В той же час, коли доведена безперечність автономності інтелектуальної праці, можна зробити зв'язок між розвитком інтелектуального капіталу та інтелектуальної діяльності ЗВО та впровадженням університетської автономії, яка, не усуваючи повністю бюджетне фінансування, передбачає розширення джерел та обсягів недержавного фінансування. Механізм залучення позабюджетного фінансування базується на інноваційній складовій освітньої та наукової діяльності, яка реалізується через трансфер технологій та трансфер професійно-освітніх знань. Але з іншого боку, свободи надані університетською автономією вимагають відповідальності та дотримання норма академічної доброчесності, створюють передумови для конкуренції серед ЗВО та постійного підвищення якості освітньої діяльності, яка виступає одним з оціночних показників її розвитку як інтелектуального виду діяльності та слугує орієнтиром у визначенні напрямів розвитку інтелектуального капіталу.

З урахуванням вищевказаного до основних чинників розвитку інтелектуального капіталу слід віднести:

- забезпечення якості освітньої діяльності (підготовки кадрів) через інформатизацію та автономізацію праці НПП, постійний трансфер професійно-освітніх знань;
- наявність та удосконалення організаційно-економічних засад для розвитку інноваційних структур відкритого типу, що забезпечують інтеграцію освіти, науки та виробництва через трансфер знань (з переважним значенням комерційного результату трансферу освітніх знань та трансферу технологій);
- розширення некомерційних зв'язків, присутності у соціальному житті, прийняття участі у вирішенні соціальних питань (міста, регіону, громади, країни).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Структурно-логічна схема процесу розвитку інтелектуального капіталу ЗВО відображає дію закону нагромадження капіталу, який вимагає пропорційного відтворення інтелектуального людського капіталу, капіталу відносин та організаційного капіталу (інформаційного та процесного), що забезпечується достатнім рівнем продуктивності інтелектуальної праці (оплати праці) НПП та збільшенням можливостей самореалізації їх як носіїв специфічних знань, з одного боку, та достатнім рівнем інноваційності в діяльності ЗВО для виконання його соціальної місії в умовах зрощування інтелектуального та фінансового капіталу, з іншого боку.

Список літератури

1. Маркс К. Капитал / К. Маркс. – Т. 1, кн. 1: Процес производства капитала. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1951. – 794 с.
2. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність, планування): Терміни. Поняття. Персоналії: навч. екон. словник-довідник / наук. ред.: Г. І. Башнянин, В. С. Іфтемичук; уклад. В. С. Іфтемичук [та ін.]. – Львів : Магнолія плюс, 2004. – 688 с. – С. 248.
3. Методологічні основи оцінки рівня капіталізації суб'єктів господарювання: монографія / за ред. М. А. Козоріз. – Львів, 2008. – 290 с.
4. Капитализация экономики: проблемы и перспективы : материалы семинара / Экономическая теория. – 2006. – № 6. – С. 90–102.

5. Горячук В. Ф. Системний аналіз процесу капіталізації економіки країни та визначення його як системи / В. Ф. Горячук // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 1. – С. 270-278.

6. Капитализация предприятий: теория и практика: моногр. / под ред. И. П. Булеева, Н. Е. Брюховецкой. – ДонУЭП. – Донецк, 2011. – 328 с.

References.

1. Marks, K. (1951), *Kapital* [Capital], vol. 1, issue. 1, *Proces proizvodstva kapitala* [The process of capital production], Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoy literatury, Moscow, P. 794.

2. Bashnianyn, H. I. and Ifemichuk, V. S. (2004), *Heneza rynkovoї ekonomiky (politekonomiia, mikroekonomika, makroekonomika, ekonomichniy analiz, ekonomika pidpriemstva, menedzhment, marketynh, finansy, banky, investytsii, birzhova diialnist, planuvannia): Terminy. Poniattia. Personalii: navch. ekon. slovnyk–dovidnyk* [Genesis of the market economy (political economy, microeconomics, macroeconomics, economic analysis, enterprise economics, management, marketing, finance, banks, investments, stock exchange activities, planning, etc.) Terms: Concepts: Educational Economics Dictionary], Mahnoliia plius, Lviv, Ukraine, P. 688, p. 248.

3. Kozoriz, M. A. (2008), *Metodolohichni osnovy otsinky rivnia kapitalizatsii subiektiv hospodariuvannia* [Methodological bases of estimation of level of capitalization of business entities], Lviv, Ukraine, P. 290.

4. Capitalization of the economy: problems and prospects: seminar materials, *Jekonomicheska teorija*, vol. 6, pp. 90–102.

5. Horiachuk, V. F. (2010), "System analysis of the process of capitalization of the country's economy and its definition as a system", *Teoriiia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 1, pp. 270-278.

6. Buleeva, I. P. and Brjuhoveckaya, N. E. (2011), *Kapitalizacija predpriyatij: teorija i praktika* [Capitalization of enterprises: theory and practice], DonUJeP, Doneck, Ukraine, P. 328.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2019 р.